

SHARQ VA G'ARB MUSIQA TIZIMLARINING O'ZARO TA'SIRI: MAQOM VA KLASSIK MUSIQADA DIALOG

Arabov Ilyos¹

Yunus Rajabiy nomidagi O'zbek milliy musiqa san'ati instituti

KEYWORDS

maqom, klassik musiqa, Sharq
va G'arb, musiqiy sintez,
madaniyatlararo dialog.

ABSTRACT

Ushbu maqolada Sharqning maqom tizimi va G'arbning klassik musiqasi o'rtasidagi o'zaro ta'sirlar tarixiy, nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilinadi. Maqomning ruhiy-falsafiy asoslari hamda G'arb musiqasidagi kompozitsion yondashuvlar o'rtasidagi farq va yaqinliklar yoritiladi. Shuningdek, XX–XXI asrlarda yuzaga kelgan sintez tajribalari — maqom elementlarining simfonik va zamonaviy janrlarda ishlatilishi muhokama qilinadi. Maqola musiqiy madaniyatlararo dialogni chuqur tushunish va uni ilgari surish zaruratini asoslaydi.

2181-2675/© 2025 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: **10.5281/zenodo.15529427**

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Kirish

Musiqa insoniyat tafakkuri va estetik tuyg'ularining eng chuqur ifodalaridan biri sanaladi. Turli sivilizatsiyalar o'z musiqiy an'analari orqali ruhiy dunyoqarashlarini aks ettirganlar. Sharq — ayniqsa, Markaziy Osiyo, Eron, Hindiston va Yaqin Sharq xalqlari — o'zining maqom tizimi orqali murakkab, falsafiy va ruhiy musiqiy meros yaratgan bo'lsa, G'arb — Yevropa klassik musiqasi orqali shakllangan harmoniya, polifoniya va simfonik tafakkur bilan ajralib turadi. So'nggi asrlarda global madaniy almashinuvlar bu ikki tizim o'rtasida faol dialog yuzaga kelishiga sabab bo'ldi. Ushbu maqolada maqom va G'arb klassik musiqasi o'rtasidagi o'zaro ta'sir jarayonlari, ularning shakllanish, rivojlanish va bir-birini boyitish mexanizmlari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi.

Asosiy qism

1. Maqom va klassik musiqaning nazariy asoslari

Maqom tizimi Sharq musiqasining eng muhim nazariy va ijroiyl asosini tashkil etadi. Bu tizimda ohang (maqom), ritm (usul) va matn uyg'unligi muhim o'rin tutadi. Maqomlar odatda improvizatsiyaga asoslanadi, ammo ularning o'ziga xos strukturalari mavjud. G'arb klassik

¹ Yunus Rajabiy nomidagi O'zbek milliy musiqa san'ati instituti, "Maqom cholg'u ijrochiligi" kafedrasini mudiri,

musiqasida esa kompozitsiyaga asoslangan yondashuv, notaga asoslangan yozuv (nota), harmoniya va kontrapunkt asosiy elementlar hisoblanadi.

2. Tarixiy ta'sirlar va almashinuvlar

G'arb musiqasining Sharqqa ta'siri XIX asrdan boshlab kuchaydi. Rossiya imperiyasi va keyinchalik Sovet davlati orqali O'zbekistonda Yevropa musiqasi elementlari joriy qilindi (masalan, simfonik orkestr, opera). Shu bilan birga, Yevropalik bastakorlar ham Sharq musiqasiga qiziqish bildirgan: Nikolay Rimskiy-Korsakov, Aleksandr Borodin, Klod Debyussi, Bela Bartok kabi bastakorlar Sharq motivlarini o'z asarlarida ishlatganlar.

3. Ijro san'ati va sintez tajribalari

Zamonaviy davrda ko'plab san'atkorlar maqom va G'arb musiqasini sintez qilishga urinmoqdalar. Misol uchun, Alisher Latif-Zade, Tolib Shahidi, Dilorom Saidaminova kabi bastakorlar maqom unsurlarini simfonik musiqada mahorat bilan qo'llaganlar. Maqomdan olingan ohanglar G'arb orkestri imkoniyatlari bilan boyitilgan. Shuningdek, jazz va maqom sintezi yo'nalishida ham ilg'or izlanishlar olib borilgan.

4. Estetik va falsafiy uyg'unlik

Sharq musiqasining asosida ruhiy-axloqiy, falsafiy g'oyalar, sufiyona tushunchalar yotadi. G'arb musiqasi esa dramatism, ziddiyat va individuallikni ifodalashga intiladi. Ushbu farqlarga qaramay, zamonaviy musiqiy sintezlar orqali ushbu tizimlar bir-birining ichki mazmunini boyitmoqda. Bu esa global madaniy dialogning musiqiy ifodasidir.

Xulosa

Sharq va G'arb musiqasi o'rtasidagi dialog — bu bir tomonlama ta'sir emas, balki ikki tomonlama boyish va chuqurlashish jarayonidir. Maqom va klassik musiqa tizimlari orasidagi o'zaro ta'sir musiqiy tafakkur chegaralarini kengaytirib, yangi ijodiy izlanishlar uchun imkoniyatlar yaratmoqda. Ushbu jarayonni chuqur ilmiy o'rganish, musiqiy pedagogika va ijro amaliyotida qo'llash milliy madaniyatni saqlagan holda uni global maydonga olib chiqish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Qosimov, A. (2005). Maqom san'ati: tarix, nazariya va amaliyot. Toshkent: Fan.
2. Saidaminova, D. (2019). Sharq va G'arb musiqiy tafakkuri: sintez izlanishlari. Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi.
3. Nettl, B. (2005). The Study of Ethnomusicology: Thirty-one Issues and Concepts. University of Illinois Press.
4. Farhat, H. (1990). The Dastgah Concept in Persian Music. Cambridge University Press.
5. Keldiyev, B. (2012). "G'arb musiqa san'atining O'zbekistonga ta'siri: tarix va hozirgi holat". Musiqa san'ati ilmiy jurnali, 2(1), 44–51.
6. Slobin, M. (1984). The Music of Central Asia: An Introduction. Durham: Duke University Press.
7. Latif-Zade, A. (2021). "Maqom va zamonaviy kompozitsiya: sintez tajribalari". San'atshunoslik jurnali, 4(3), 72–78.